

FAGSKOLEN I KRISTIANSAND

KVADRATUREN SKOLESENTER

Utdanningsplan for psykisk helsearbeid og rusarbeid

Innhold

1	Generelt om utdanning i psykisk helsearbeid og rusarbeid	3
1.1	Overordnet mål	3
1.2	Læringsutbytte og kvalifikasjoner	4
1.3	Opptakskrav.....	5
1.4	Emner, gjennomføring og fagskolepoeng	6
1.5	Begrepsavklaringer	7
2	Arbeidsformer og metoder	8
3	Vurdering, eksamen og dokumentasjon	10
3.1	Vurderingssystem.....	10
3.2	Sluttvurdering.....	10
3.3	Eksamen	11
3.4	Dokumentasjon	11
4	Innhold.....	11
4.1	Felles grunnlagsemne.....	11
4.2	Helsefremmende og forebyggende arbeid	13
4.3	Fagspesifikk kunnskap om brukergruppene.....	14
4.4	Behandlingstiltak, oppfølging og koordinering	14
4.5	Praksis.....	16
5	Fordypningsoppgave	17
6	Litteraturoversikt.....	18
6.1	Obligatorisk litteratur	18
6.2	Tillegglitteratur	20

1 Generelt om utdanning i psykisk helsearbeid og rusarbeid

Nasjonal plan for psykisk helsearbeid og rusarbeid er utviklet for å gi helse- og sosialpersonell med fagbrev eller tilsvarende videreutdanning som styrker deres kompetanse i møte med nye og utvidede arbeidsoppgaver i helsevesenet og i sosialsektoren innenfor psykisk helsearbeid og rusarbeid.

Samfunnet endrer seg og helsepersonell møter stadig oftere personer med sammensatte lidelser. Prehospital behandling (poliklinikk) og korte opphold i institusjon gjør at kommunene helsetjenesten har større andel av innbyggere som har utfordringer med rus og/eller psykisk helse.

Samhandlingsreformen medfører at arbeidsoppgaver flyttes mellom spesialisthelsetjenesten og primærhelsetjenesten. Både kommunehelsetjeneloven og sosialtjeneste loven er erstattet av lov om kommunale helse – og omsorgstjenester som omfatter alle med behov for helsetjenester, også tjenester innenfor rus og psykiatri. Disse omleggingene gir kommunehelsetjenesten et større ansvar, og krever at kommunen har tilstrekkelig kompetent personell som samarbeider godt både innad i kommunal sektor og med spesialisthelsetjenesten. Rekrutering av personer med riktig fagkunnskap er derfor en langsiktig satsing (St.meld. nr. 30 2011-2012). Utdanningen er derfor særlig relevant for utfordringene i kommunene.

Utdanningen vil gi studentene økt faglig innsikt og handlingskompetanse innen fagområdene psykisk helsearbeid og rusarbeid, samt forståelse for sammenhenger i behandlingsforløpet. Utdanningen inneholder helsefremmende og forebyggende arbeid, fagspesifikk kunnskap om brukergruppene, oppfølgingstiltak, oppfølging og koordinering både på individ og samfunnsnivå.

Kompetanseløftet 2015 har som mål å skaffe tilstrekkelig personell og nødvendig fagkompetanse til den kommunale helse- og omsorgstjenesten, og det legges i handlingsprogrammet vekt på at videreutdanning av personell gjennom fagskoleordning, er spesielt viktig for å øke kompetansen.

1.1 Overordnet mål

Kunnskaper

Etter fullført fagskoleutdanning i psykisk helsearbeid og rusarbeid:

- har studenten god kjennskap til felles kunnskapsgrunnlag og referanseramme, verdier og relevante helse- og sosiallover.
- har studenten kunnskap om- og innsikt i psykiske lidelser og ruslidelser i et samfunnsperspektiv
- har studenten grunnleggende kunnskap om forebyggende metoder og tiltak, og kan iverksette relevante tiltak ut i fra disse
- har studenten systemforståelse og kunnskap om hvordan helse- og omsorgstjenestene er organisert
- har studenten kunnskap om hva det innebærer å ha og å leve med en psykisk lidelse og/ eller ruslidelse
- har studenten kunnskap om kartlegging av behov, planlegging, organisering og iverksetting av kunnskapsbaserte tiltak, rehabilitering og oppfølging
- har studenten kunnskap om tverrfaglig samarbeid, kommunikasjon og brukermedvirkning
- har studenten oppdatert kunnskap om sentrale lover og forskrifter som regulerer pasienters/ brukeres, pårørendes og yrkesutøveres rettigheter og plikter

Ferdigheter

Etter fullført fagskoleutdanning i psykisk helsearbeid og rusarbeid:

- arbeider studenten helsefremmende og bidrar i samarbeid med pasientene/ brukerne, pårørende og fagpersoner til å forebygge problemutvikling, sykdom, og funksjonsnedsettelse
- benytter studenten sin kunnskap og samhandlingskompetanse og veileder pasienten/brukeren for å oppnå mestring og aktiv problemløsning
- ivaretar studenten individuelle behov hos pasienten/ brukeren og samarbeider med pårørende samt det sosiale og fysiske nærmiljø
- kartlegger studenten behov, planlegger, organiserer og iverksetter kunnskapsbaserte tiltak, rehabilitering og oppfølging av pasienter/ brukere med psykisk lidelse og/ eller ruslidelse
- bidrar studenten til å ta i bruk og vurdere relevante tiltak og metoder i arbeidet, holder seg faglig oppdatert innenfor eget arbeidsområde og deltar i faglig utvikling på arbeidsplassen
- kommuniserer studenten profesjonelt med pasienter/ brukere, pårørende og fagpersoner og tar medansvar for tilbakemelding til fagansvarlig om hjelpebehov og virkning av tiltak

Generell kompetanse

Etter fullført fagskoleutdanning i psykisk helsearbeid og rusarbeid

- identifiserer studenten etiske utfordringer og dilemmaer, reflekterer over egen praksis og begrunner sine vurderinger faglig, etisk og juridisk
- anvender studenten sin kunnskap i samarbeidet med pasient/ bruker, pårørende fagpersoner, reflekterer over egne holdninger, ivaretar brukermedvirkning og behovet for meningsfull aktivitet
- deltar studenten i faggrupper for å kvalitetssikre og videreutvikle sin kompetanse og forståelse for pasienten/brukeren og fagfeltet.
- deltar studenten i kartlegging og behandling av pasienter/ brukere med psykiske lidelser og/ eller ruslidelser, vurderer og ivaretar deres behov for oppfølging, omsorg og behandling
- er studenten bevisst på egen og andres kompetanse, ivaretar brukermedvirkning og kan drøfte og formidle kunnskap innenfor fagfeltet.
- er studenten bevisst sin profesjonelle kompetanse, sin kreativitet og sitt mot, forvalter kompetansen og bidrar til faglig utvikling og tverrfaglig samarbeid på egen arbeidsplass

1.2 Læringsutbytte og kvalifikasjoner

Utdanningen i psykisk helsearbeid og rusarbeid er en utdanning på tertiært nivå hvor studentene fordyper seg i fagområdene gjennom praktiske og teoretiske studier. Utdanningen vil utdanne reflekterte yrkesutøvere med høy yrkesetisk forståelse som i samarbeid med andre i et tverrfaglig team tar initiativ til og iverksetter tiltak i samarbeid med pasienter/brukere og deres pårørende. Utdanningen gir studentene kunnskap og forståelse i en felles referanseramme der samhandlingsreformens intensjoner legger sentrale føringer. Dette innebærer blant annet å forstå viktigheten av å forebygge fremfor å reparere, få ulike ledd i helse- og omsorgstjeneste til å arbeide sammen og styrke brukermedvirkningen.

Utdanningen bygger på studentenes kompetanse fra videregående skole og erfaring fra arbeidslivet, studiet vil derfor både bygge på og bidra til å videreutvikle studentens kunnskap-, ferdighet-, og generelle kompetanse.

Utdanningen fokuserer på det helhetlige behandlingstilbud der andre aktører, som private og frivillige bruker- og pårørendeorganisasjoner er representert ved siden av de offentlige velferdstjenestene. Kunnskap om forebygging, der aktiv omsorg; aktivitet, kultur, sosiale relasjoner og trivsel er sentrale og grunnleggende elementer i et helhetlig omsorgstilbud. Brukermedvirkning og aktiv deltakelse i eget liv er grunnleggende elementer i utdanningen. Gjennom utdanningen vil yrkesutøverens kompetanse utvikles til å være støttende, motiverende og veiledende. Respekten for og relasjonen til den enkelte bruker blir avgjørende for tilnærming og tiltak.

Miljøarbeid er en viktig del av arbeidet med brukergruppen og utdanningen legger opp til at studentene skal utvikle forståelsen for elementene i miljøarbeid, sin egen rolle, betydningen av og forståelse for en tverrfaglig tilnærming til brukergruppene. Forebygging, behandling og rehabilitering/ habilitering krever samarbeid mellom faggrupper og institusjoner og koordinering av tjenester som til sammen kan dekke brukerens behov.

Utdanningens tema er alle relevante for den kompetanseutviklingen som utdanningen legger opp til både på generell, kunnskaps og ferdighetsnivå, og utdanningens navn er dekkende for innholdet i utdanningsplanen.

Regjeringen har som mål at kommunene skal tilby helhetlige og samordnede tjenester som omfatter forebyggende tiltak, behandling, akuttberedskap, rehabilitering/ habilitering og oppfølging av pårørende. Disse og flere oppgaver vil kunne ivaretas av fagskoleutdannet personell. Utdanningen skal styrke studentens kompetanse i det direkte arbeidet med bruker/pasient i dagliglivets utfordringer (ADL).

Utdanningen i psykisk helsearbeid og rusarbeid kvalifiserer blant annet for arbeid innen:

- kommunal helse- og omsorgstjeneste som for eksempel bo- og omsorgssentre, rehabiliteringssentre og aktivitetssentre
- kultur- og oppvekstsektoren som for eksempel ungdomsklubber, barnehager, skoler og skolefritidsordninger
- arbeids- og velferdsforvaltningen med for eksempel oppfølging av arbeidstrenings- og attføringstiltak
- spesialisthelsetjenesten i for eksempel tverrfaglige team og i behandlingstilbud som miljøarbeidere

1.3 Opptakskrav

Det er krav til fullført videregående opplæring innen helse- og oppvekstfag. Alle fullførte utdanninger videregående opplæring innen helse- og oppvekstfag kvalifiserer.

Søkere kan også tas opp på bakgrunn av realkompetansevurdering. Realkompetansevurderingen gjennomføres av utdanningsavdelingen ved Vest- Agder fylkeskommune, som foretar den realkompetansevurdering som søker her rett til.

1.4 Emner, gjennomføring og fagskolepoeng

Utdanningen er bygd opp av fem emner. Emnene består av temaer. Første emne er generell og presenter blant annet kunnskaper omkring student- og yrkesrolle, etikk, psykologi, samfunnskunnskap og rammefaktorer innen for helse- og sosialsektoren. Grunnlagsemnet er både grunnleggende og overordnet for alle fagskolestudier innen helse- og oppvekstfag.

Forståelsen av problematikken rundt psykiske lidelser og rusavhengighet er tema i resten av emnene. Disse fordypningsemnene bygger på - og støtter hverandre. Det gjelder også praksis, som er en integrert del av utdanningen. Kombinasjonen av teori og praksis er viktig for å øke studentens kunnskaper, ferdigheter og generelle kompetanse.

Utdanningstilbudet er basert på et heltidsstudium med en normert studietid på et år. Totalt omfang iberegnet egenstudier er 1 620 timer. Utdanningen er organiseres som deltidsstudier over to år.

Emne 1 (00HH14A)	Tidspunkt	Fagskolepoeng	Timer totalt
Felles grunnlagsemne 1a. Arbeidsformer og metoder 1b. Helse- og sosialfagene i samfunnet 1c. Etikk 1d. Kommunikasjon og samhandling 1e. Stats - og kommunalkunnskap, helse og sosialpolitikk 1f. Sosiologi og psykologi	15 uker 1. halvår	14	278
Emne 2 (00HH14B)			
Helsefremmende og forebyggende arbeid 2a. Generell kunnskap om psykisk helsearbeid og rusarbeid 2b. Helsefremmende og forebyggende arbeid 2c. Kommunikasjonsprosessen, relasjons kompetanse 2d. Etske og juridiske utfordringer	9 uker 1. og 2. halvår	8	216
Emne 3 (00HH14C)			
Fagspesifikk kunnskap om brukergruppene 3a. Psykiske lidelser og ruslidelser, - særtrekk og relaterte tilstander 3b. Barn, ungdom, forebygging, tidlig intervensjon 3c. Alderspsykiatri	16 uker i løpet av 2. og 3. halvår	14	378
Emne 4 (00HH14D)			
Behandlingstiltak, oppfølging og koordinering 4a. Relasjonskompetansen og brukermidvirkning 4b. Behandling og oppfølging 4c. Miljøarbeid og Aktiv omsorg 4d. Yrkesutøvelse og arbeidsverktøy 4e. Samhandling og koordinering av tjenestetilbudene	10 uker i løpet av 3. og 4. halvår	10	270
Emne 5 (00HH14E)		14	
Fordypningsarbeid/ oppgave	16 uker i løpet av 2. og 4. halvår		278
Praksis		0	
	5 uker i løpet av 2.halvår og 5 uker i løpet av 4.halvår		
Sum	76 uker	60	1620

Omfanget fordeler seg på undervisning, praksis, gruppe/ veiledning, individuell veiledning og selvstudie som følger:

Timer	Under- visning	Praksis	Gruppe/ veiledning	Individuell veiledning	Selvstudie	Totalt
Emne 1	114		38		154	306
Emne 2	72		24		78	174
Emne 3	126		42		138	306
Emne 4	78		26		114	218
Emne 5	32		92	4	178	306
Praksis		300		10		310
Totalt	422	300	222	14	662	1620

1.5 Begrepsavklaringer

- **Psykisk helsearbeid og rusarbeid** omfatter i denne planen alle typer helse- og omsorgstjenester som kan bidra til bedret helse og livskvalitet for mennesker med psykiske lidelser og ruslidelser. På individplan omfatter psykisk helsearbeid og rusarbeid alle typer helse- og omsorgstjenester som er rettet mot de behov den enkelte har. På samfunnsplan omfatter psykisk helsearbeid og rusarbeid planlegging, gjennomføring og evaluering av helse- og omsorgstjenester på tvers av sektorer og mellom og innenfor ulike institusjoner.
- **Ruslidelse** brukes som samlebegrep for både avhengighet, skadelig bruk og misbruk (IS- 1948 Nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse – ROP – lidelser)
- **Pasient/ bruker:** Disse begrepene brukes samtidig i denne rammeplanen og er en felles betegnelse på mennesker som er mottakere av helse- og omsorgstjenester. Hver for seg defineres de slik i denne planen: Pasient og brukerrettighetsloven Kap. 1-3. definerer pasient som "en person som henvender seg til helse- og omsorgstjenesten med anmodning om helsehjelp, eller som helse- og omsorgstjenesten gir eller tilbyr helsehjelp i det enkelte tilfelle". I samme kapittel defineres bruker som "en person som anmoder om eller mottar tjenester omfattet av helse- og omsorgstjenesteloven som ikke er helsehjelp."
- **Helsefremmende arbeid** er den prosess som gjør folk i stand til å bedre og bevare sin helse(Ottawa-charteret, 1986). Helsefremmende arbeid er altså det som både samfunnet og individet selv bevisst gjør for å bedre helsa. (Ot.prp.nr 73 (2008-2009).
- **Aktiv omsorg** innebærer å legge vekt på kultur, aktivitet og trivsel som sentrale og grunnleggende elementer i et helhetlig omsorgstilbud. St.meld. nr. 25 (2005-2006). Mestring, mening og mangfold legger opp til "Aktiv omsorg" som en hovedstrategi for fremtidens omsorgstjenester. En slik strategi vil kreve større grad av tverrfaglig arbeid i helse- og omsorgstjenesten med økt vekt på fysisk aktivitet, kulturtiltak og annet arbeid for å stimulere gjenværende evne til mestring og til å skape livskvalitet.

- **Forebyggende arbeid** er en mangetydig betegnelse på tenkning og tiltak som spenner vidt fra forsøk på å eliminere eller begrense en uønsket utvikling til tiltak som fremmer livskvalitet og mestring. (St.meld. 37)
- **Miljøarbeid** forstås vi som en faglig begrunnet og systematisk tilrettelegging av ulike faktorer for å fremme funksjonelle handlingsmønstre og styrke praktiske og sosiale ferdigheter hos den enkelte bruker.
- **Brukermedvirkning:** er et krav og en rettighet for pasienter, bruker og pårørende (jfr. Pasientrettighetsloven). "Brukermedvirkning er når brukere eller brukerrepresentanter går i dialog med tjenesteytere og på lik fot med dem tilbyr kompetanse og spesialkunnskap, basert på egne/og eller andres erfaringer, for å løse ulike oppgaver." (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, FFO) Rollene som pasient/ bruker og pårørende har utviklet seg fra å være passiv og autoritetstro til å bli mer aktiv og medvirkende. De har fått rettigheter og det er vokst frem sterke brukerorganisasjoner med betydelig påvirkning gjennom formell representasjon og deltakelse i den offentlige debatt. (NOU 2005:3 Fra stykkevis til helt) Samtidig viser forskning at det finnes pasientgrupper som av ulike årsaker ikke klarer å tilegne seg kunnskaper om livsstil og helse. Denne gruppen er en av vår tids store utfordring.
- **Likemannsarbeid:** Likemannsarbeid er definert som "ei samhandling mellom personer som opplever å være i samme båt, det vil si i samme livssituasjon, og hvor selve Nasjonal standard FHH14 11 samhandlinga har som mål å være ei hjelp, støtte eller veiledning partene imellom" (B C Rappana Olsen, Støtte blant sine egne" HiO rapport 1998 nr. 1).
- **Selvhjelp:** Selvhjelp er å ta tak i egne muligheter, finne frem til egne ressurser, ta ansvar for livet sitt og selv styre det i den retningen en ønsker. Selvhjelp er å sette i gang en prosess, fra passiv mottaker til aktiv deltaker i eget liv. Gruppedynamikk er en av bærebjelkene i selvhjelpsarbeidet, og for svært mange vil begrepet selvhjelp være synonymt med selvhjelpsgrupper. (Helsedirektoratet, Nasjonal plan for selvhjelp nr. 10/ 2004).
- **E-helse:** brukes som en samlebetegnelse som omfatter IKT (informasjons- og kommunikasjons teknologisk) anvendelse i helsevesenet. Målet er forbedringer av kvalitet, sikkerhet og effektivitet innen helsevesenet gjennom bruk av IKT. EUs ministerråd definerer E-helse som bruk av moderne IKT for å møte behovene i befolkningen, hos pasienter, helsepersonell, helseadministrasjonen og politikere Nasjonal standard FHH14

2 Arbeidsformer og metoder

I studiet mappevurdering den overordnede arbeidsformen. Hvert tema er knyttet opp til en arbeidsmappe og det blir gitt ulike antall oppgaver (oppgaver er lik mappekrav) i de forskjellige emnene. Mappekrav benyttes for å få til en aktiv læringsprosess og en god undervisningsvurdering. Dette oppnås ved at innleverte mappekrav ikke er avsluttet i det øyeblikk de er levert, men danner utgangspunkt for dialog og veiledning av studentene. Oppgavene bygger på hverandre slik at de ulike tema det arbeides med kan videreføres og videreutvikles i neste oppgave.

Arbeid med mappekravene krever stor grad av egenaktivitet enten studentene arbeider individuelt eller i gruppe. Faglærerne veileder studentene i forbindelse med hvert mappekrav og det gjøres avtale om frister for innleveringer og dialog med studentene. Målet med veiledning er at studentene lærer å reflektere over egen faglig utvikling og læringsutbytte, og dermed bygger opp sin yrkesidentitet og kompetanse i arbeidet med pasient/ bruker og samarbeid med andre yrkesgrupper

innenfor fagområdet psykisk helsearbeid og rusarbeid. Studentene må selv medvirke aktivt i vurderingen av mappekravene dersom de skal lære av underveisvurderingen.

Emnene avsluttes med en emneoppgave som bygger på mappekravenes mål og tema, veiledning og vurdering som er gitt på disse. Mappekravene samles i emnets mappe og bidrar til læringsprogresjon mot emneoppgavene for å gi best mulig læringsutbytte.

Studentene kommer til studiet med ulike forutsetninger og ulik praksis erfaringer. Skolen ønsker å bli oppmerksom på studentenes forutsetninger gjennom en oppstartsamtale i den hensikt å skape et godt læringsmiljø. I oppstartsamtalen er det naturlig å få rede på studentens motivasjon, tidligere skoleerfaringer, erfaringer fra praksis og spesielle behov studentene måtte ha i forhold til sin læring og utvikling.

Studentene har erfaring fra arbeid innen helse, omsorg og oppvekst. Dette gir muligheter til å benytte erfaringsbaserte undervisningsformer. Studiet krever egenaktivitet og ansvar for egen læring gjennom selvstudie og samarbeid.

Studiet skal være nært knyttet til studentenes egne erfaringer, problemstillinger fra praksisfeltet, utfordringene i arbeidslivet og sentral teori. Fagskoleutdanningen legger vekt på at teori og praksis danner en integrert helhet.

I lærings situasjonene blir opplæringen i mest mulig grad fokusert på handlingskompetanse i forhold til den fremtidige yrkesfunksjonen. Mappekrav som gis vil være ulike tverrfaglige case oppgaver der problemstillinger belyser ulike utfordringer i praksisfeltet og sette dem inn i et individuelt, miljø- og samfunnsmessig perspektiv i forhold til læringsmål i emnene. På den måten integreres kunnskaper, ferdigheter og holdninger på en naturlig måte.

Studentene vil bruke It's learning som digital læringsplattform. Her vil studentene kunne finne planer, fagstoff, mappekrav og henvisninger til læringsressursers. Studenter og faglærere vil kunne kommunisere med hverandre, oppgaver lastes inn til tilbakemelding og vurdering gis. Dette vil kreve at studentene får god innføring i verktøyet fra skolens side før de tar det i bruk og veiledning etter hvert om det oppstår vansker med bruken av It's learning. Studentene må ha egne PC'er.

Ansvar for egen læring stiller krav til studenten om bevissthet i forhold til læreprosesser, egne læringsbehov - og læringsstrategier. Skolens rolle blir å tilrettelegge for læring, og motivere og støtte/veilede studenten i sine læreprosessen og sørge for at studenten får utviklet hele sitt lærings- og handlingspotensial. Utdanningen krever stor grad av egenaktivitet. Reell læring fremmes ved aktiv problemløsende virksomhet, ikke ved formidling av ferdig formulert stoff. Læring skjer som en konsekvens av studentenes egen motivasjon og innsats, alene og i samhandling med andre. Utdanningen legger vekt på prosesser hvor studentene får trening i å gi og motta kritiske vurderinger i samarbeidssituasjoner på en konstruktiv måte.

Studentene vil deles i grupper. Disse gruppene skal være i virksomhet gjennom hele studiet. Gruppens funksjon og arbeidsform vil veksle og være avhengig av hvilke oppgaver som står i fokus. Noen ganger vil gruppen være en ren arbeidsgruppe, mens den i andre sammenhenger skal være et prosessorientert forum for refleksjon i forhold til lærings - og handlingskompetanse.

Studentene har stor frihet til å velge ulike metoder i sitt arbeid med oppgavene (f.eks. studiebesøk i relevante fagmiljøer, intervjuer, fotografering, video, rollespill, skriftlig fremstilling). Disse arbeidene

samles i studentenes arbeidsmapper og danner grunnlag for refleksjon og vurdering. Ved formidling av basiskunnskap og innledning til tema vil studentene samles i storgruppe.

3 Vurdering, eksamen og dokumentasjon

Vurdering skal fremme kontinuerlig læring og utvikling hos studentene. Vurderingsformene vil ha sammenheng med utdanningens læringsutbytte, innhold og arbeidsform. Mappedvurdering er valgt som overordnet arbeidsform og danner grunnlag for undervisningsvurdering som beskrevet i kapittel 2 og sluttvurdering i hvert emne.

Det skal foretas en helhetlig vurdering av det læringsutbytte (kunnskap, ferdighet og generell kompetanse) som studentene har tilegnet seg i hvert emne i henhold til oppsatte mappekrav og vurderingsbeskrivelse under hvert emne. Det settes dermed en emnekarakter for hvert emne. Det skal også foretas en egen vurdering av læringsutbytte av praksisperioden innenfor de rammer som gjelder for den.

3.1 Vurderingssystem

Karakterskalaen og beskrivelser for grunnlag for karaktersetting er som følger:

Symbol	Betegnelse	Generell, ikke fagspesifikk beskrivelse av vurderingskriterier
A	Fremragende	Fremragende prestasjon som klart utmerker seg. Studenten viser svært god vurderingsevne og stor grad av selvstendighet.
B	Meget god	Meget god prestasjon. Studenten viser meget gode vurderingsevne og selvstendighet.
C	God	Jevnt god prestasjon som er tilfredsstillende på de fleste områder. Studenten viser gode vurderingsevne og selvstendighet på de viktigste områdene.
D	Nokså god	En akseptabel prestasjon, med noen vesentlige mangler. Studenten viser en viss grad av vurderingsevne og selvstendighet.
E	Tilstrekkelig	Prestasjonen tilfredsstiller minimumskravene, men heller ikke mer. Studenten viser liten vurderingsevne og selvstendighet.
F	Ikke bestått	Prestasjon som ikke tilfredsstiller de faglige minimumskravene. Studenten viser både manglende vurderingsevne og selvstendighet.

Det kreves karakteren E eller bedre for at eksamen skal være bestått.

3.2 Sluttvurdering

Det gjøres en sluttvurdering med emnekarakter i hvert emne. Sluttvurderingen gjøres på grunnlag av en helhetlig vurdering av studentens læringsutbytte knyttet til beskrivelsen av kunnskap, erfaring og generell kompetanse som er uttrykt for hvert emne. Vurderingsformen er beskrevet under hver emne.

Karakterbetegnelsen "Bestått/ikke bestått" benyttes som sluttvurdering på praksisdelen av utdanningen. Bestått praksis innebærer måloppnåelse innen for karakterskalaens A til D. Vurdering av praksis skjer fortløpende i samarbeid med praksisveileder. Ved fare for "ikke bestått" skal

studenten og lærer snarest få skriftlig beskjed om dette. Det skal også formaliseres en halvtids- og sluttevaluering i samarbeid med praksisveileder.

3.3 Eksamen

Alle emner og praksis må være gjennomført og bestått før avsluttende eksamen kan avlegges. Avsluttende eksamen er en muntlig, individuell presentasjon som tar utgangspunkt i fordypningsarbeid/ oppgave. Det er satt av 20 minutter til presentasjonen og 5 minutter til utdypende spørsmål og felles refleksjon med faglærer. Studenten kan ta med seg et individuelt oppsummeringsnotat som støtte til muntlig eksaminasjon.

Muntlig framlegg vil bli vurdert etter følgende kriterier:

- Får tydelig fram oppgavens tema og problemstilling
- Vurderer og reflekter rundt valg av metode og teori
- Får tydelig fram drøfting og konklusjon
- Vurderer styrker og mangler i oppgaven
- Får tydelig fram eget læringsutbytte
- Frigjør seg fra oppsummeringsnotatet og holder tidsrammen

3.4 Dokumentasjon

Ved fullfører og består utdanning utstedes dokumentasjon i form av et vitnemål. Vitnemålet omfatter de emner som inngår i utdanningen. Vitnemålet påføres emnets omfang og de karakterene som er oppnådd. På vitnemål fremgår fagretning og fordypning. Etter avbrutt eller ikke bestått utdanning utstedes dokumentasjon i form av kompetansebevis hvor informasjon om beståtte emner fremkommer.

4 Innhold

4.1 Felles grunnlagsemne

Lærings-utbytte	Kunnskap: Studenten har god kjennskap til felles kunnskapsgrunnlag, referanseramme, verdier og lovverk for helse og sosialfagene. Ferdigheter: Studenten kommuniserer profesjonelt med pasienter/ brukere, pårørende og medarbeidere og tar medansvar for tilbakemelding til faglig og politisk myndighet om hjelpebehov og virkning av tiltak. Generell kompetanse: Studenten identifiserer etiske utfordringer og dilemmaer, reflekterer over egen praksis og begrunner sine vurderinger faglig, etisk og juridisk.
Sentrale tema	1a: Arbeidsformer og metoder <ul style="list-style-type: none"> • Utdanningsetikk • Prosjekt- og utviklingsarbeid • Teori og erfaringsbasert kunnskapsbygging • Refleksjon og refleksjonsmodeller • Aktiv læring • Informasjonsteknologi – It's learning som LMS (learning management system) 1b: Helse- og sosialfagene i samfunnet <ul style="list-style-type: none"> • Helse- og sosialfagenes historie og utvikling • Teorier og begreper innen helse- og sosialfagene

	<ul style="list-style-type: none"> • Aktuelle verdier og normer i samfunnet og i helse- og sosialfagene, hvordan de henger sammen og styrer praktisk handling. <p>1c: Etikk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Menneskesyn og menneskeforståelse • Verdier og verdiopfatninger, livssyn • Etikk og moral, etiske dilemmaer • Etisk refleksjon og refleksjonsmodeller • Menneskerettighetene • Samfunnsmessige perspektiv og utfordringer i helse- og sosialsektoren sett i forhold til verdier og normer • Yrkesetikk • Taushetspliktens etiske sider <p>1d: Kommunikasjon og samhandling</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunikasjonsteori • Konflikthåndtering • Tverrkulturell samhandling og kommunikasjon • Samhandling i smågrupper og i organisasjoner • Kommunikasjon i ett hjelperperspektiv • Relasjonskompetanse • Veiledningsteori og veiledning <p>1e: Stats- og kommunalkunnskap, helse og sosialpolitikk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samfunnets og velferdsstatens utvikling, helse- og sosialpolitiske prioriteringer • Levekår og folkehelse • Lovverket som regulerer helse- og sosialsektorens virkefelt • Helse- og sosialsektoren på kommunalt, regionalt og statlig nivå • Offentlig og privat ansvar og omsorg • Profesjonalisering i helse- og sosialsektoren • Økonomi og finansiering • Kvalitetssikring, internkontroll og kvalitetsutvikling <p>1f: Sosiologi og psykologi</p> <p>Sentrale tema:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Familien som sosial og kulturell institusjon • Helse, sosial ulikhet og kulturelt mangfold • Roller, makt og avmakt • Utviklingsteorier, livsløpet • Emosjoner, behov og motivasjon • Kriser og forsvarsmekanismer • Gruppesykologi og nettverksteori
--	--

4.1.1 Arbeidskrav og vurdering

- Gjennomføre mappekrav individuelt eller i gruppe ut fra gitte temaer knyttet til emnets innhold
- For å kunne gjennomføre sluttvurdering i emnet må alle mappekrav være bestått.
- Sluttvurdering er en skriftlig individuell emneoppgave som bygger på mappekravene for emnet.
- Det foretas en helhetlig vurdering av læringsutbytte (kunnskap, ferdighet og generell kompetanse) som studentene har tilegnet seg i emnet.

- Emneoppgaven vurderes med bokstavkarakterer

4.2 Helsefremmende og forebyggende arbeid

Lærings-utbytte	<p>Kunnskap: Studenten har generell kunnskap om psykiske lidelser og ruslidelser og hva som fremmer og hemmer god helse i ulike livsfaser.</p> <p>Ferdigheter: Studenten kommuniserer med pasient/ bruker, identifiserer ressurser og problemer hos pasienten/ brukeren og i dennes miljø, vurderer behov og iverksetter tiltak for å fremme helse, forebygge problemutvikling, sykdom og funksjonsnedsettelse.</p> <p>Generell kompetanse: Studenten anvender sin kunnskap i samarbeidet med bruker/pasient, pårørende og fagpersoner, reflekterer over egne holdninger, ivaretar brukermedvirkning og behovet for meningsfull aktivitet.</p>
Sentrale tema	<p>2a: Generell kunnskap om psykisk helsearbeid og rusarbeid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Psykiske lidelser og ruslidelser i et helhetsperspektiv (biologiske, psykologiske, sosiale og eksistensielle perspektiver) • Psykiske lidelser og ruslidelser i et samfunnsperspektiv • Avhengighet <p>2b: Helsefremmende og forebyggende arbeid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fysisk og psykisk helse • Livsstil og egenomsorg • Sosialt nettverk, lærings- og oppvekstmiljø • Forebyggende arbeid/ tidlig intervensjon • Arbeid med barn og unge • Brukermedvirkning, empowerment, mestring • Fysisk aktivitet og ernæring • Marginalisering <p>2c: Kommunikasjonsprosessen, relasjonskompetanse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunikasjonsprosessen • Formidlingsmåter • Veiledning overfor pasienter/ brukere, pårørende, familie, barn og ungdom • Flerkulturell forståelse i kommunikasjon og samhandling – bruk av tolk • Konflikter og møte med vold, trusler, tvang og makt • Sorg, tap og krisereaksjoner <p>2d: Etske og juridiske utfordringer</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yrkesetske og personlige utfordringer • Holdninger og etske dilemmaer • Lovverk, rettsikkerhet og menneskeverd • Tvang og alternativer, behandlingmessige og etske aspekter

4.2.1 Arbeidskrav og vurdering

- Gjennomføre mappekrav individuelt eller i gruppe ut fra gitte temaer knyttet til emnets innhold.
- For å kunne gjennomføre avsluttende emneoppgave må mappekravener som er gitt i emnet være bestått
- Det blir gitt kriterier for hvert mappekrav knyttet til læringsutbytte for emnet.
- Emneoppgaven er en skriftlig hjemmeoppgave med muntlig individuell vurdering.

- Det foretas en helhetlig vurdering av læringsutbytte (kunnskap, ferdighet og generell kompetanse) som studentene har tilegnet seg i emnet.
- Emneoppgaven vurderes med bokstavkarakterer.

4.3 Fagspesifikk kunnskap om brukergruppene

Lærings-utbytte	<p>Kunnskap: Studenten har spesifikk kunnskap om psykiske lidelser og ruslidelser og hvordan disse kan forebygges og behandles.</p> <p>Ferdigheter: Studenten utfører helsefremmende og forebyggende tiltak i samarbeid med pasient/ bruker, pårørende og fagpersoner i behandlingsforløpet.</p> <p>Generell kompetanse: Studenten ivaretar pasienter/ brukere med psykiske lidelser og/ eller ruslidelser sitt behov for behandling og oppfølging. De kan delta i kartlegging og vurdering innenfor eget kompetanseområde.</p>
Sentrale tema	<p>3a: Psykiske lidelser og ruslidelser, særtrekk og relaterte tilstander</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtidig ruslidelse og psykisk lidelse (ROP- lidelser) • Rusmidlenes virkning og skadevirkning • Somatiske og psykiske lidelser som følger av rusmiddelmisbruk • Psykotiske tilstander • Affektive lidelser, stemningslidelser • Angst og traumer med sammensatte årsaker, PTSD • Spiseforstyrrelser • Personlighetsforstyrrelser • Selvmord, selvmordsforsøk og selvskading • Utviklingsforstyrrelser, atferdsforstyrrelser og følelsesmessige forstyrrelser som oppstår i barndom og ungdomsalder <p>3b: Barn, ungdom, forebygging, tidlig intervensjon</p> <ul style="list-style-type: none"> • Normalutvikling og tidlige tegn på avvik • Sosial kompetanse • Problematferd, mobbing, vold, kriminalitet • Barn som pårørende <p>3c: Alderspsykiatri</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aldring og sårbarhet for psykiske lidelser • Demens • Sykdommer som fører til demens; Alzheimers sykdom, Alkoholbetinget demens • Psykiske lidelser hos eldre

4.3.1 Arbeidskrav og vurdering

- Gjennomføre mappekrav individuelt eller i gruppe ut fra gitte temaer knyttet til emnets innhold.
- For å kunne gjennomføre avsluttende emneoppgave må mappekravener som er gitt i emnet være bestått.
- Det blir gitt kriterier for hvert mappekrav knyttet til læringsutbytte for emnet.
- Emneoppgaven er en skriftlig hjemmeoppgave med muntlig individuell vurdering.
- Det foretas en helhetlig vurdering av læringsutbytte (kunnskap, ferdighet og generell kompetanse) som studentene har tilegnet seg i emnet.
- Emneoppgaven vurderes med bokstavkarakterer.

4.4 Behandlingstiltak, oppfølging og koordinering

Lærings-utbytte	<p>Kunnskap: Studenten har kunnskap om metoder/tiltak innenfor behandling/oppfølging og kjenner tilbudene i kommunal helse- og omsorgstjeneste og spesialisthelsetjeneste.</p>
------------------------	---

	<p>Ferdigheter: Studenten identifiserer behov, tilrettelegger og iverksetter tiltak som skaper læring og mestring. Studenten organiserer tverrfaglig samarbeid og veileder pasient/ bruker, pårørende og fagpersoner innenfor eget arbeidsområde.</p> <p>Generell kompetanse: Studenten er bevisst på egen og andres kompetanse, ivaretar brukermedvirkning og kan drøfte og formidle kunnskap innenfor fagfeltet. Studenten deltar i faggrupper for å kvalitetssikre og videreutvikle praksis og forståelse på egen arbeidsplass.</p>
Sentrale tema	<p>4a: Relasjonskompetanse og brukermedvirkning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samhandling med mennesker med psykiske lidelser og/eller ruslidelser • Relasjonskompetanse/empati • Etablering, opprettholdelse, avslutning av en relasjon • Etske sider ved samhandling • Konfliktforebygging, konflikthåndtering <p>4b: Behandling og oppfølging</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prinsipper, mål og metoder for kartlegging • Forebyggende programmer og tiltaksmodeller • Behandlingsmodeller • Habilitering og rehabilitering • Individuell plan • Motiverende intervju / endringsfokusert rådgivning • Legemiddelassistert rehabilitering • Oppsøkende virksomhet / utekontaktarbeid • Nettverksarbeid <p>4c: Miljøarbeid og Aktiv omsorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fritidstiltak, fritidsassistanse • Boligsosialt arbeid, bistand og oppfølging i egen bolig • Aktivitet og trening • Læringsbaserte tiltak • Arbeidsrettede tiltak og aktiviteter • Daglige gjøremål/ aktiviteter (ADL) • Likemannsarbeid og selvhjelpsgrupper <p>4d: Yrkesutøvelse og arbeidsverktøy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yrkesrolle, identitet • Relasjonskompetanse, gruppeprosesser og arbeidskultur • Metoder og verktøy for kvalitetsforbedring <p>4e: Samhandling og koordinering av tjenestetilbudene</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktører i behandlingsforløpet • Organisering, rollefordeling og tverrfaglig samarbeid mellom aktører og tjenestenivåer/ samhandlingsmodeller • Organisasjon og ledelse • E-helse

4.4.1 Arbeidskrav og vurdering

- Gjennomføre mappekrav individuelt eller i gruppe ut fra gitte temaer knyttet til emnets innhold.
- For å kunne gjennomføre avsluttende emneoppgave må mappekravener som er gitt i emnet være bestått.
- Det blir gitt kriterier for hvert mappekrav knyttet til læringsutbytte for emnet.

- Emneoppgaven er en skriftlig hjemmeoppgave med muntlig individuell vurdering.
- Det foretas en helhetlig vurdering av læringsutbytte (kunnskap, ferdighet og generell kompetanse) som studentene har tilegnet seg i emnet.
- Emneoppgaven vurderes med bokstavkarakterer.

4.5 Praksis

Praksis er en obligatorisk del av utdanningen og inngår innholdsmessig som en del av emnene. Praksis er en viktig del av opplæringen og skal bidra til å styrke studentenes selvfølelse og motivasjon for egen utvikling, utvikle evnen til refleksjon omkring sin egen og andres yrkesrolle. Gjennom praksis skal studentene oppnå et læringsutbytte som gjenspeiler innholdet i teoriemnene.

Lærings- utbytte	<p>Kunnskaper Studenten</p> <ul style="list-style-type: none"> • har kunnskap om praksisstedets organisasjon, aktører, verdier, rammer, lover og regelverk • har kunnskap om hva som fremmer og hemmer psykisk helse • har kunnskap om og er bevist egen og andres kompetanse i tverrfaglig samarbeid, primært, sekundært og tertiært <p>Ferdigheter Studenten</p> <ul style="list-style-type: none"> • kommuniserer profesjonelt med brukere, pårørende og medarbeidere og tar medansvar for tilbakemelding til samarbeidende aktører • identifiserer ressurser hos den psykisk lidende/rusavhengige, og miljøet rundt denne, vurderer og iverksetter tiltak for å fremme helse og forebygge sykdom og funksjonsnedsettelse • integrer fysikk, mental, sosial og kulturell aktivitet i omsorgen for den psykisk syke og den rusavhengige <p>Generell kompetanse Studenten</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiserer etiske utfordringer og dilemmaer, reflekterer over egen praksis og begrunner sine vurderinger faglig, etisk og juridisk • samarbeider med den psykiske syke og den rusavhengige og dennes pårørende på en måte som ivaretar aktiv omsorg og bidrar til økt livskvalitet • deltar sammen med andre aktører i utredning og behandling av psykiske lidelser og rusavhengighet, og til å vurdere og ivareta deres sammensatte behov for aktiv omsorg og pleie • har kompetanse til selvledelse av eget arbeid i avdelingen, og i sitt utviklings og læringsarbeid
-----------------------------	--

4.5.1 Organisering av praksis

Praksis utgjør 25 % av samlet studietid, dvs. 10 uker. For å gjøre praksis til en aktiv og integrert del av utdanningen og for å nå læringsutbyttebeskrivelsene som utdanningsplanen omfatter er praksis delt i to perioder. Fem uker første studieår og fem uker andre studieår. I første studieår starter praksis etter tema 1 og 2. I etterkant av praksis innleder studentene arbeidet med fordypningsoppgaven. Deretter arbeider studentene videre med emne 3 og 4 før andre praksisperiode gjennomføres på våren år 2. Etter praksis ferdigstilles fordypningsoppgaven.

Praksis skal være veiledet og relevant i forhold til utdanningens målsetning. Studenten må gjennom praksis få erfaring både med psykisk helsearbeid og med rusarbeid. Det forutsettes av studentene deltar aktivt i praksisfeltet. Fravær utover 10 % fører ikke til bestått praksis.

4.5.2 Gjennomføring av praksis

Praksis må gjennomføres innenfor fordypningsområdet og kan gjennomføres på to måter.

1. Praksis annet arbeidsted enn der studenten har sitt tilsetningsforhold.
2. Praksis gjennomføres som prosjektarbeid på egen arbeidsplass. Studenter må i praksisperioden utføre et utviklingsarbeid i psykisk helsearbeid og/eller rusarbeid i samarbeid med sin arbeidsgiver/veileder i tillegg til mappekravene som gjelder for alle. Dette arbeidet skal følge prosjektarbeid som metode.

I tillegg skal studenten bruke fire arbeidsdager i hver praksisperiode til oppsøkende virksomhet i andre tjenestetilbud innenfor psykisk helsearbeid/og eller rusarbeid slik at studenten får innsikt i annen tjenesteyting for målgruppa, offentlig og eller privat. Disse besøkene dokumenteres i studentens logg.

4.5.3 Praksisplasser

Fagskolen i Kristiansand har ansvar for at studentene får praksisplass og /eller godkjenner praksisplass som benyttes av studenter som har praksis på eget arbeidsted. Det må være mulig å nå utdanningens målsetning og det må være personell som er kvalifiserte for å veilede studenten i forhold til de krav som er gitt. Praksisplassen må gi studentene mulighet til å få innsikt i/erfaring med begge fagfelt; psykisk helsearbeid og rusarbeid.

4.5.4 Veiledning av praksis

Veiledning i praksis er en forutsetning for å oppnå utdanningens læringsutbytte beskrivelse og ved begge former for praksis blir studenten fulgt opp av skolen faglærer og praksisstedets veileder. Faglærer gir veiledning minimum 3x2 timer i praksis. Det vil normalt si ved oppstart, midtvaluering og sluttevaluering. Ved behov kan antall veiledningstimer økes.

Formalisert veiledning og selvrefleksjon bidrar til å tydeliggjøre den enkelte students personlige og faglige utvikling som derigjennom bygger opp sin kompetanse i arbeidet med pasienter/brukere innenfor fagområdet psykisk helsearbeid og rusarbeid. Veileder på praksisplassen må ha tilsvarende eller høyere utdanning enn studenten.

Ytterligere opplysninger om praksis og mappekrav i praksis; se Utdanningshåndboken kapittel 1

5 Fordypningsoppgave

Studenten skal gjennomføre en fordypningsoppgave. Dette skal være praksisrettet og knyttet til ett eller flere temaer i utdanningens emner. Studenten skal gjennom arbeidet vise refleksjon og bruke både teori og erfaringer fra praksis. Fordypningsoppgaven kan gjennomføres individuelt eller i gruppe.

Lærings- utbytte	<p>Kunnskap: Studenten har fordypet seg innenfor et valgt tema, har innhentet, vurdert og bearbeidet teori, og drøftet sammenhengen mellom teori og praksis.</p> <p>Ferdigheter: Studenten kan systematisere, utvikle og formidle erfarings basert kunnskap.</p> <p>Generell kompetanse: Studenten har utviklet og er bevisst sin profesjonelle kompetanse, sin kreativitet og sitt mot, og forvalter kompetansen og bidrar til faglig utvikling på egen arbeidsplass.</p>
-----------------------------	---

Arbeidet med fordypningsoppgaven starter mens studenten er i første praksisperiode. (mappekav 3, se utdanningshåndboken kapittel side 5) Videre arbeid med fordypningsoppgaven foregår samtidig med undervisningen i resten av utdanningen. I forhold til opptakskrav kan studentene ha forskjellig utdanning og erfaringsbakgrunn, med dette som utgangspunkt legger skolen til rette for ulike fordypninger innenfor utdanningstilbudet.

Studentene tilbys veiledning på fordypningsoppgaven av oppnevnt veileder. Veileder skal være en av skolens faglærere. Studentene er ansvarlig for å avtale veiledningstidspunkt hvor veiledningsbehov er klargjort på forhånd. Innen fastsatt tidspunkt må studenten (gruppen) ha levert forslag til problemstilling. Denne skal godkjennes av veileder og inneholde:

- problemstilling med begrunnelse
- henvisning til mål og læringsutbyttebeskrivelser i utdanningsplan
- fremdriftsplan
- foreløpig litteraturliste
- forslag til presentasjon

Ferdig besvarelsen leveres i to eksemplarer til fastsatt tid ved slutten av utdanningen.

Fordypningsoppgaven skal presenteres for de andre studentene og for andre grupper i fagmiljøet eller andre som kan vær involvert/interessert. Ytterligere konkretiseringer finnes i utdanningshåndboken kapittel 2.

6 Litteraturoversikt

6.1 Obligatorisk litteratur

Emne 1: Felles grunnlag for fagskoleutdanningene i helse- oppvekst og sosialfagene		
Forfatter	Tittel	Forlag og utgivelsesår
Hilde Eide, Tom Eide	<i>Kommunikasjon i relasjoner - Samhandling, konfliktløsning, etikk</i>	Gyldendal Akademisk, 2007
Grasaas, Sjurson og Stordalen	<i>Etikk og kommunikasjon</i>	Høyskoleforlaget, 2009
Leif A. Helgesen	<i>Sosiologi og psykologi</i>	Høyskoleforlaget, 2010
Befring, Anne Kjersti	<i>Jus i helse- og sosialsektoren</i>	Damm og sønn AS, 2007
Nettressurs – St. meld.25 2005-06	<i>Mestring, mening og mangfold.</i>	http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stmeld/20052006/stmeld-nr-25-2005-2006-.html?id=200879
Nettressurs –		www.lovdataba.no

Aktuelle lover		
Nettressurs – Offentlig planverk og utredninger		www.helsedirektoratet.no http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod.html?id=421

Emne 2: Helsefremmende og forebyggende arbeid		
Forfatter	Tittel	Forlag og utgivelsesår
Hilde Eide, Tom Eide	<i>Kommunikasjon i relasjoner - Samhandling, konfliktløsning, etikk</i>	Gyldendal akademisk, 2009
Nettressurs - Helsedirektoratet	<i>" En kunnskapsbase for rusforebyggende og helsefremmende læring"</i>	www.forebygging.no
Håkonsen, Kjell Magne	<i>Mestring og lidelse</i>	Gyldendal akademiske 2011
Nettressurs – Rus.no	<i>Rus</i>	www.rus.no
IMDI – integrerings og mangfoldsdirektoratet	<i>VI og DE En håndbok om kommunikasjon på tvers av kulturer</i>	IMDI – Integrerings og mangfolds direktoratet 2007 bestilling@imdi.no
Ny i Norge	<i>NY I NORGE Praktiske opplysninger fra offentlige etater (2012)</i>	www.nyinorge.no
Helsedirektoratet	<i>Fra bekymring til handling, en veileder og tidlig intervensjon på rusområdet</i>	Helsedirektoratet 2009 IS-1742
Nettressurs	<i>Aktuelle lovverk innen helse og oppvekstsektoren</i>	http://www.lovdataba.no

Emne 3: Fagspesifikk kunnskap om brukergruppene		
Forfatter	Tittel	Forlag og utgivelsesår
Nettressurs – Aldring og helse	Tema: Alderspsykiatri	http://www.aldringoghelse.no/
Håkonsen, Kjell Magne	<i>Mestring og lidelse</i>	Gyldendal akademiske 2011
Nettressurs – Rus.no	<i>Rus</i>	www.rus.no
Nettressurs – Nasjonal kompetansetjeneste for samtidig rusmisbruk og psykisk lidelse	<i>Samtidig ruslidelse – og psykisk lidelse</i>	http://www.rop.no/
Nettressurs -	<i>" En kunnskapsbase for</i>	www.forebygging.no

Helsedirektoratet	<i>rusforebyggende og helsefremmende læring</i>	
-------------------	---	--

Emne 4: Behandlingstiltak, oppfølging og koordinering

Forfatter	Tittel	Forlag og utgivelsesår
Håkonsen, Kjell Magne	<i>Mestring og lidelse</i>	Gyldendal akademiske 2011
Hilde Eide, Tom Eide	<i>Kommunikasjon i relasjoner - Samhandling, konfliktløsning, etikk</i>	Gyldendal 9kademisk, 2009
Helsedirektoratet	<i>Individuell plan 2007 Veileder til forskrift om individuell plan</i>	Helsedirektoratet IS-1253
Nettressurs – Utviklingscenter for sykehjem og hjemmetjenesten	<i>Aktiv omsorg</i>	http://www.utviklingscenter.no
Nettressurs – Senter for eHelse og omsorgsteknologi	<i>E- helse</i>	http://www.ehealth.no/
Nettressurs – Nasjonal kompetansetjeneste for samtidig rusmisbruk og psykisk lidelse	<i>Samtidig ruslidelse – og psykisk lidelse</i>	http://www.rop.no/
Nettressurs – Fagforbundet	<i>Yrkesrolle og identitet</i>	http://www.fagforbundet.no

6.2 Tilleggs litteratur

Forfatter	Tittel	Forlag og utgivelsesår
Åste Herheim, Kari Langholm	<i>Psykisk helsearbeid- teorier og arbeidsmåter</i>	Damm 2012
Knut Engedal	<i>Alderspsykiatri i praksis</i>	2. utgave Forlaget Aldring og helse 2008
Anners Lerdal	<i>Læring og mestring i et helsefremmende perspektiv i praksis og forskning</i>	Gyldendal 2011
Reidun Evjen, Knut Boe Kielland, Tone Øiern,	<i>Dobbelt opp</i>	Universitetsforlaget 2012
Nettressurs – Barn og unge Helsedirektoratet 2007	<i>Veileder i psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene</i>	http://www.regjeringen.no/Upload/HOD/IS-1405_14898a.pdf
Nettressurs – St.meld. nr.30 2011-2012 Se meg!	<i>En helhetlig rusmiddelpolitikk Alkohol, narkotika, doping</i>	http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-30-20112012.html?id=686014

Nettressurs – Utvalg for alderspsykiatri norsk psykiatrisk forening den norske legeförening	<i>Plandokument for norsk alderspsykiatri 2011–2020</i>	http://www.aldringoghelse.no/ViewFile.aspx?ItemID=2604
Nettressurs – Stiftelsen psykiatrisk opplysning	<i>Diverse temahefter</i>	http://www.psykopp.no/index.php?/produkter
Nettressurs- Tema: Kognitiv miljøterapi	<i>Div fagartikler</i>	http://www.psykiskhelsearbeid.no/content/5623/Kognitiv-miljoterapi?tema=kognitiv-miljoterapi
Nettressurs – Helse og omsorgsdirektoratet 2013	<i>Nasjonal strategi om innvandreres helse –</i>	http://www.regjeringen.no/pages/38431748/Likeverdige_tjenester.pdf
Nettressurs - Folkehelseinstituttet	<i>Rusmidler - virkninger, avhengighet og misbruk</i>	http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=239&trg=Main_6157&Main_6157=6213:0:25,6397
Nettressurs – Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid	<i>Div. fagartikler</i>	http://www.napha.no
Åste Herheim, Kari Langholm	<i>Psykisk helsearbeid- teorier og arbeidsmåter</i>	Damm 2012
Nettressurs – Barn og unge Helsedirektoratet 2007	<i>Veileder i psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene</i>	http://www.regjeringen.no/Upload/HOD/IS-1405_14898a.pdf
Nettressurs – Utvalg for alderspsykiatri norsk psykiatrisk forening den norske legeförening	<i>Plandokument for norsk alderspsykiatri 2011–2020</i>	http://www.aldringoghelse.no/ViewFile.aspx?ItemID=2604
Nettressurs – Helse og omsorgsdirektoratet 2013	<i>Nasjonal strategi om innvandreres helse –</i>	http://www.regjeringen.no/pages/38431748/Likeverdige_tjenester.pdf
Folkehelseinstituttet	<i>Rusmidler - virkninger, avhengighet og misbruk</i>	http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=239&trg=Main_6157&Main_6157=6213:0:25,6397
Dalland, O	<i>Pedagogiske utfordringer for helse- og sosialarbeidere</i>	Oslo: Gyldendal norsk forlag 2009
Granum, G	<i>Praktisk pasientundervisning</i>	Oslo, Fagbokforlaget 2007
Aalberg, Thore K.	<i>Individuell veiledning</i>	Oslo, Fagbokforlaget 2002

De fleste boktitlene er til utlån fra skolesenterets bibliotek.